

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LIX, кн. 5, 2015 г.
Юбилейна научна конференция с международно участие
Традиции и предизвикателства пред аграрното образование, наука и бизнес
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LIX, book 5, 2015
Jubilee Scientific Conference with International Participation
Traditions and Challenges of Agricultural Education, Science and Business

DOI: 10.22620/sciworks.2015.05.019

РЕГИОНАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ЛОЗАРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ REGIONAL DIMENSIONS OF BULGARIAN VITICULTURE

**Алекси Алексиев*, Анета Ройчева
Aleksi Aleksiev*, Aneta Roycheva**

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

*E-mail: a.alexiev@au-plovdiv.bg

Abstract

Viticulture is a traditional subsector of Bulgarian agriculture, providing employment and income to a large number of families in rural regions. The differences in the environmental and climatic conditions in the separate parts of the country exert influence both on its production potential and on its specialization and concentration. The purpose of this research is, on the basis of the results from the analysis of the general state, production specialization and concentration, to determine institutional opportunities for public support to the subsector. The survey was implemented between March and June 2015 within the student group for scientific investigations at the Department of Economics and encompasses the pre-accession period and membership of Bulgaria in the European Union. The results from the study showed the existence of significant regional variations in Bulgarian viticulture during the investigated period. They were related both to the general decline of vineyards in the area and to changes in the production structure of the subsector.

Key words: viticulture, regional dimensions, specialization, concentration, production potential.

ВЪВЕДЕНИЕ

Лозарството е подотрасъл на българското земеделие, който се отличава с особена значимост в рамките на националната икономика, тъй като създава заетост и генерира доходи за голяма част от населението в селските райони. Тази негова значимост се подчертава и в Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор на България за винарските 2014–2018 години. Различията в природно-климатичните условия на отделните области на страната водят до диференциране на параметрите, характеризиращи производствения потенциал на лозарството, както и до наличието на териториални особености в неговата специализация и концентрация.

Преструктурирането на лозаро-винарския сектор е ключов елемент за постигане на визията и стратегическите цели, заложи в Националната стратегия за развитие на лозарството и винарството в Република България 2005–2025 г. В нея се посочва, че само чрез изграждането на съвременна структура на сектора може да се увеличи влиянието му върху пазара и да се осигури ефективно използване на ресурсите. Районирането в лозарския сектор на България е важна предпоставка за развитието на модерно лозарство и повишаване на ефективността на производството и пазарната реализация на продукцията.

Целта на настоящото изследване е да се анализира общото състояние, производствената специализация и концентрация на лозарството и въз основа на получените резултати да се обосновават институционални възможности за обществена подкрепа на подотрасъла. Проведеното проучване обхваща периода на подготовка за присъединяване и членство на България в Европейския съюз. Използвани са централизирани и децентрализирани източници на информация, вкл. отдел *Агростатистика* към Министерството на земеделието и храните, както и стратегически документи за развитие на лозаро-винарския сектор. Получените данни са интерпретирани посредством ретроспективен и сравнителен анализ.

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ НА РАЙОНИРАНЕТО НА ЛОЗАРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ. ОСНОВНИ ЛОЗАРСКИ РАЙОНИ

Районирането на лозарския сектор в България представлява териториално разпределение на сортовете лози, чиято цел е да се осигурят най-подходящите почвени, релефни, климатични и стопански условия за тяхното отглеждане в съответствие с конкретната им агробиологична характеристика.

В исторически план първото райониране на лозарството в страната е извършено през 1951 г. (постановление № 1058 на МС от 30.VIII.1951 г.). Съгласно с това постановление, страната е разделена на следните райони: Севернобългарски, Рило-Родопски, Подбалкански, Черноморски и Мелнишки. Във връзка с издаденото по-късно постановление № 273 на Министерския съвет, отнасящо се до районирането на селскостопанските култури в страната, вкл. лозята, през периода 1955–1959 г. е осъществено цялостно изследване на лозарските райони, лозовите колекции и почвено-климатичните условия в България, като са определени най-подходящите сортове за съответните райони (Stoev, 1960).

На базата на дългогодишни изследвания на съвкупността от природно-климатични условия, технологични характеристики и агробиологични свойства на лозовите сортове и натрупания опит в процеса на производството на грозде и преработката му във вино са разграничени 4 лозаро-винарски района: **Източен, Южен, Северен и Югозападен** и общо 116 микрорайона (Balgarska ampelografia, 1990); (Stoev, 1960; Penkov, 2009).

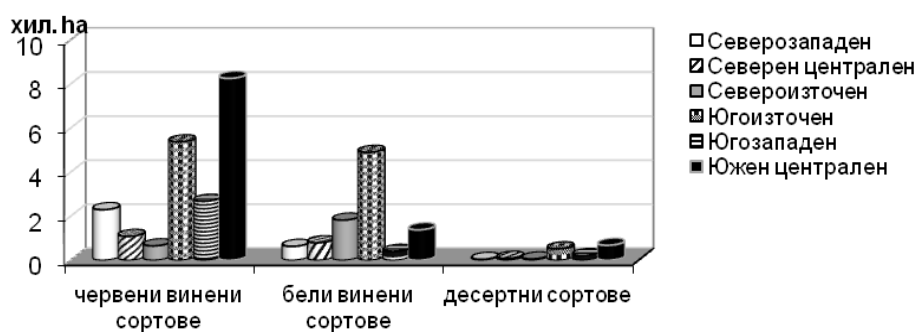
През 1997 г. българо-френски екип разработва и прилага методика за зонироване на потенциала на българското лозарство в четири микрорайона на градовете Перушица, Сунгурларе, Преслав и Сухиндол.

В момента са известни и лозарски райони и микрорайони, свързани преди всичко с разпространението и отглеждането на винените сортове лози, както и със създадената винарска производствена инфраструктура. Това са Дунавската равнина, Розовата долина, Тракийската низина, Долината на Струма. Според съществуващото **административно райониране** на лозарството страната е разделена на **шест статистически района (NUTS 2): Северозападен, Северен Централен, Североизточен, Югоизточен, Южен Централен, Югозападен.**

Териториалният им обхват е следният: Северозападен – Видин, Враца, Монтана, Ловеч, Плевен; Северен Централен – Велико Търново, Габрово, Русе, Разград, Силистра; Североизточен – Варна, Добрич, Търговище, Шумен; Югоизточен – Бургас, Сливен, Ямбол, Стара Загора; Южен Централен – Кърджали, Пазарджик, Пловдив, Смолян, Хасково; Югозападен – Благоевград, Кюстендил, Перник, София. Най-много лозя са концентрирани в Югоизточния район – 35% (около 203 800 da), и Южния централен – 32% (около 189 600 da), от площта на всички лозови насаждения у нас.

ОЦЕНКА НА РЕГИОНАЛНОТО СЪСТОЯНИЕ НА БЪЛГАРСКОТО ЛОЗАРСТВО

По данни на МЗХ през 2014 г. площите с лозови насаждения в стопанствата в България възлизат на 52 587 ha, като 31 892 ha от тях са реколтирани. От над 12 хил. ha от плододаващите лозя през 2014 г. не е прибрана продукцията в резултат на неблагоприятни климатични условия. През 2014 г. площите с лозови насаждения в стопанствата са намалели с 11%, като за над 7000 ha не са полагани грижи вследствие на икономически причини. Младите, неплододаващи лозя са над 1400 ha. По данни на Изпълнителната агенция по лозата и виното (ИАЛВ) през 2014 г. са създадени 626 ha винени лозя. Неподдържаните лозя извън стопанствата, както и тези на маломерни и разпокъсани парцели, са 10 298 ha. Общо площите с лозя в България през 2014 г. възлизат на 62 885 ha.

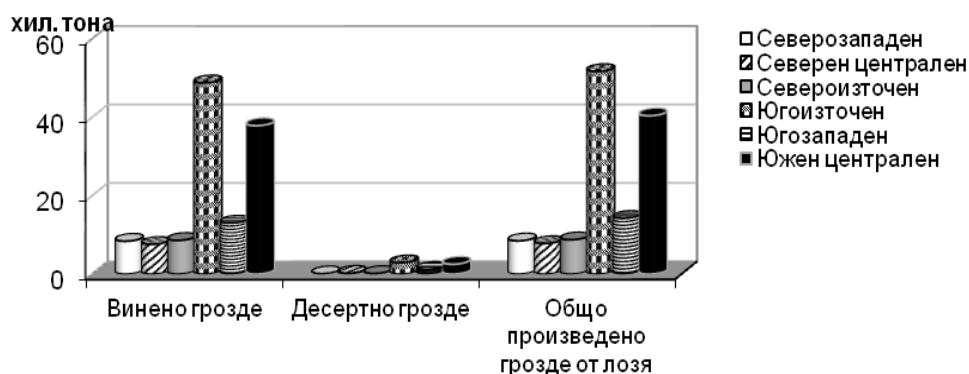

Фиг. 1. Разпределение на реколтираните лозя (хил. ha) по статистически райони за 2014 г. (МЗХ, отдел „Агροстатистика“)

Fig. 1. Distribution of harvested vineyards (thousand ha) by statistical regions for 2014 (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

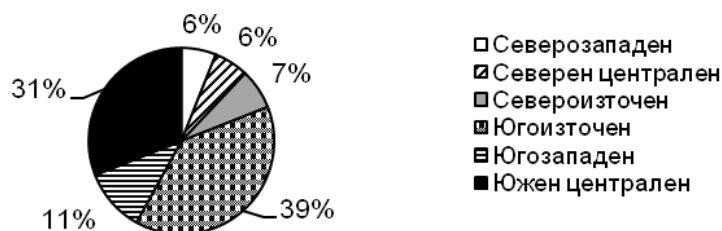
Най-голяма е площта на реколтираните лозя за 2014 г. в Югоизточния район – 10 789 ha, следван от Южния централен с 10 319 ha. Делът на червените винени сортове е най-висок в Южния Централен район, а този на белите винени сортове – в Югоизточния. Най-много площи с десертни лозя има в Южния Централен район.

Производството на грозде през 2014 г. възлиза на 132,7 хил. тона, като е със 145% по-малко спрямо предходната 2013 г. Разпределението му по райони за 2014 г. има следният графичен вид.

Фиг. 2. Разпределение на производството на грозде (хил. тона) по статистически райони за 2014 г. (МЗХ, отдел „Агростатистика“)
Fig. 2. Distribution of grapes production (thousand tons) by statistical regions for 2014 (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

Съотношението между отделните райони от гледна точка на количеството произведено грозде през 2014 г. е представено чрез относителния им дял.

Фиг. 3. Относителен дял (%) на произведеното грозде по статистически райони за 2014 г. (МЗХ, отдел „Агростатистика“)
Fig. 3. Relative share (%) of produced grapes by statistical regions for 2014 (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

Най-големи са количествата произведено винено и десертно грозде в Югоизточния район (общо 51,6 хил. тона), втори по размер на производството за 2014 г. е Южният Централен район (общо 40,3 хил. тона), а трети – Югозападният (общо 14,2 хил. тона). Стойността на производството на грозде в тези три района е пропорционална на размера на площите с лозови насаждения във всеки от тях. Близко по размер е производството в останалите три района (Северозападен, Северен Централен и Североизточен) – около 8 хил. тона.

АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ И СОРТОВИ ИЗМЕНЕНИЯ В ЛОЗАРСТВОТО

През последните две десетилетия се наблюдават редица изменения в параметрите на регионалната структура на лозарството. Регионалните вариации в сектора са свързани основно с размера на площите, заети от лозови насаждения със съответната сортова структура, и обема на произведеното грозде.

Основните причини за настъпилите промени в регионалната структура може да се търсят в процесите на преход към пазарна икономика и последвалото присъединяване на България към ЕС. Тези процеси водят до силни изменения в пазарната конюнктура и провежданата аграрна политика. В условията на нови пазарни параметри произвежданата продукция от сектора започва да се реализира на високотелен към качеството и висококонкурентен вътрешен и външен пазар.

Първият етап на промени на вътрешния пазар се обуславя от осъществяването възстановяване на поземлената собственост в България след 1989 г. Този процес се характеризира с относително голяма продължителност и възстановяване на много на брой и малки по размер поземлени участъци, което води до неизбежно раздробяване на производството и влошаване на качеството на обработка и поддръжка на земите (Angelova, 1999). Пряко следствие е негативното отражение върху качеството и количеството на произвеждания продукт.

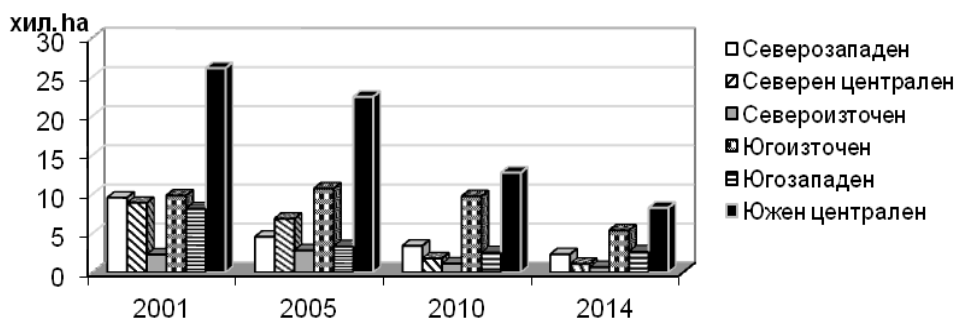
При тези обстоятелства е трудно да се постигне хомогенност на продукцията, което оказва влияние върху пазарната реализация, а следователно и върху генерирането на доходи в отрасъла. Настъпилите социално-политически промени и реструктурирането на икономиката през 1989 г. водят до прекратяване на плановото производство и последващо силно намаляване и вариране през отделните стопански години на количеството произведено грозде.

Подготовката за присъединяване и членство на България в ЕС са следващите етапи, свързани със значителни изменения на пазарните параметри и държавната политика в аграрния сектор. Засилва се конкуренцията посредством увеличаване внос на качествени вина с близки или с по-ниски ценови равнища спрямо българската продукция. Същевременно в сила влизат редица рестриктивни за българските производители стандарти и изисквания към процеса на производство, качествата на крайния продукт и условията за реализацията му на външните

пазари. Липсата на сравнителни предимства води до по-нататъшно свиване в производството и модифициране на регионалната структура на лозарството.

Ретроспективният анализ на данните показва, че един от основните вариращи показатели е сортовата структура на лозовите насаждения по райони.

В някои от тях е налице силно пререструктуриране от гледна точка на преобладаващите сортове лози, което е свързано както с намаляването на площите и производството, така и с посочените пазарни и други фактори. Регионалните изменения на сортовата структура в лозарството по периоди са представени графично на следващите фигури.

Фиг. 4. Червени винени сортове (хил. ha) по статистически райони (МЗХ, отдел „Агροстатистика“)

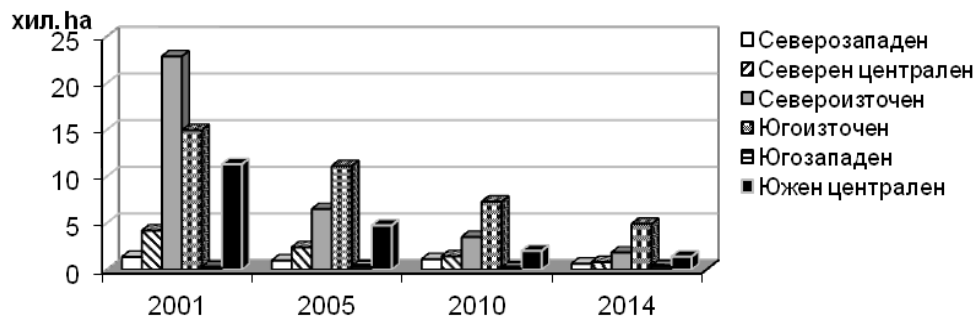
Fig. 4. Red wine cultivars (thousand ha) by statistical regions (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

Изменението на сумарната площ на реколтираните лозя в България през 2014 г. спрямо 2001 г. е в посока на спад със 75,2%. През изследвания период общо за страната площта на червените винени сортове намалява от 64,7 хил. ha на 20,3 хил. ha, т.е. с 68,6%.

Площите с червени сортове намаляват с по-бавни темпове в сравнение с общия темп на намаляване на площите с лозови насаждения в страната и значително по-бавно от намаляването на белите и десертните сортове.

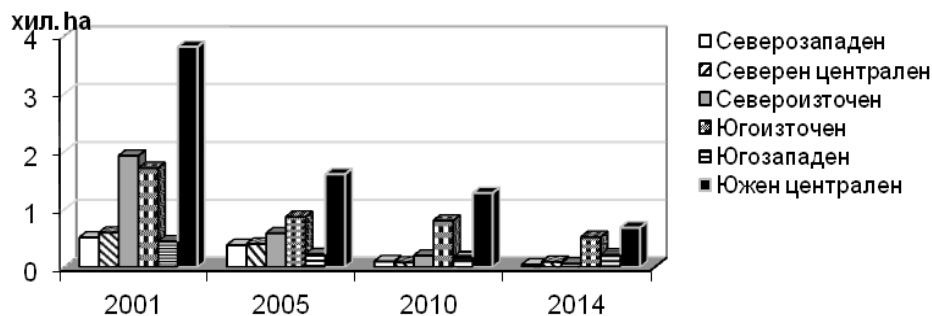
Относително по-високата устойчивост на размерите на насажденията с червени сортове се дължи на изключително благоприятните почвено-климатични условия за отглеждането им в повечето райони, по-високата степен на механизация в отглеждането им, съществуващите традиции за консумация на червени вина в страната и добрите възможности за реализация на продукцията на външните пазари.

Общата площ на белите винени сортове намалява с 81,9%, съответно от 54,9 хил. ha през 2001 г. до 9,9 хил. ha през 2014 г. Този темп изпреварва същата тенденция при червените сортове с 13,3%, но е почти равен на спадането при десертните.

Фиг. 5. Бели винени сортове (хил. ха) по статистически райони (МЗХ, отдел „Агростатистика“)

Fig. 5. White wine cultivars (thousand ha) by statistical regions (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

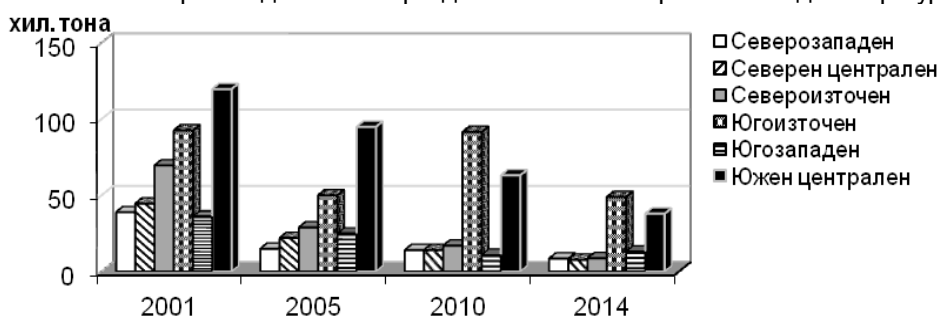
Фиг. 6. Десертни сортове (хил. ха) по статистически райони (МЗХ, отдел „Агростатистика“)

Fig. 6. Table cultivars (thousand ha) by statistical regions (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

Известно е, че районите, подходящи за отглеждане на сортове за бели вина, са по-малко на брой и по-ограничени по размери, а особеностите в тяхното производство и съхранение затрудняват реализацията им на вътрешния и външния пазар. Съществува и силна конкуренция от традиционни производители на бели вина от редица западноевропейски и други държави.

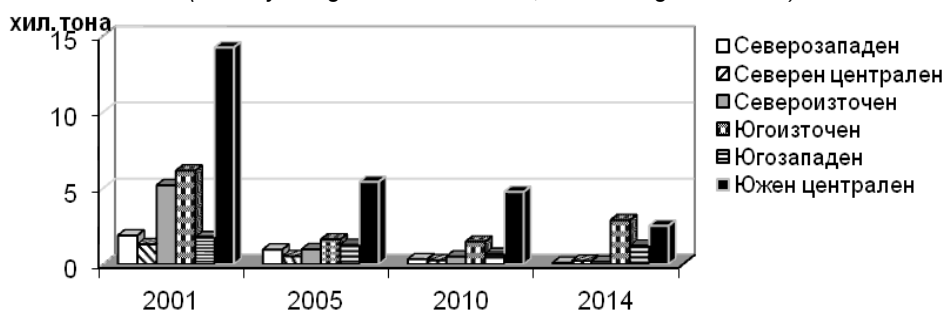
За същия период общата площ, върху която се отглеждат десертни сортове, спада със 7,4 хил. ха или с 82,1%. При тези сортове спадът в площите е най-осезаем. Това се дължи предимно на особеностите в технологията на тяхното отглеждане, която е свързана с необходимостта от използването на повече работна ръка и спецификата в агробиологичната им характеристика.

За Северозападния район е характерно значително намаляване на площите на отглежданите червени винени, бели винени и десертни сортове. В Северния Централен също се наблюдава свиване на площите и на трите категории. При Североизточния район отново е налице спад, като най-значителен е той при белите винени сортове – площите им намаляват от 22 853 ha през 2001 г. до 1824 ha през 2014 г. В Югоизточния район е налице слаб ръст в размера на площите с червени сортове към 2005 г., но той е последван от около 50% спад към 2014 г. Югозападният район, въпреки общия спад в площите, се отличава със запазване на размера на площта на червените винени сортове и дори с малък ръст при тях от 132 ha през 2014 г. спрямо 2010 г. В Южния Централен район се наблюдава най-силно изразено намаляване на площите на десертните сортове – те са редуцирани от 3808 ha през 2001 г. до 682 ha през 2014 г., т.е. с 82%. Производството на грозде – винено и десертно – също варира съществено по райони. Регионалните изменения на производството на грозде са систематизирани на следните фигури.

Фиг. 7. Производство на винено грозде (хил. тона) по статистически райони (МЗХ, отдел „Агροстатистика“)

Fig. 7. Production of wine grapes (thousand tons) by statistical regions (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

Фиг. 8. Производство на десертно грозде (хил. тона) по статистически райони (МЗХ, отдел „Агροстатистика“)

Fig. 8. Production of table grapes (thousand tons) by statistical regions (Ministry of Agriculture and Food, section “Agrostatistics”)

Общото произведено грозде от лозя в страната намалява от 431,4 хил. тона през 2001 г. до 131,3 хил. тона през 2014 г. – с 69,6%. Освен намаляването на площите влияние оказва и неблагоприятната възрастова структура на лозовите насаждения, голяма част от които са на възраст повече от тридесет години (МЗХ, отдел „Агростатистика”, анкета „Структура на лозята в България”).

Количеството на произведеното винено грозде за разглеждания период се редуцира с 69% – от 400,9 хил. тона в началото на периода до 124,2 хил. тона в неговия край. Производството на десертно грозде спада с 76,7%, като намалява с най-бързи темпове в сравнение както с общото производство, така и с производството на винено грозде.

Ясно е изразена тенденцията за намаляване на обема на произвежданото както винено, така и десертно грозде, с известни колебания по периоди и райони. В Югоизточния район се наблюдава временно нарастване на обема на произвежданото винено грозде през 2010 г., като към 2014 г. то отново спада с 47%. Същевременно в този район производството на десертно грозде се увеличава и достига 2892 тона през 2014 г., в сравнение с 1477 тона през 2010 г.

Общото производство в Югоизточния район обаче спада поради значителното понижаване в него на виненото гроздопроизводство, изпреварващо по темп нарастването при десертното. В Югозападния район също е налице леко нарастване на обема на произведеното винено и десертно грозде през 2014 г. спрямо предходния период, в резултат на което се увеличава и съвкупното производство с 18%. При всички останали райони се наблюдава намаляване на обема на произведеното грозде със съответните темпове.

ИЗВОДИ

1. Икономическата оценка на настъпилите значителни регионални изменения в българското лозарство през периода на подготовка за присъединяване и членство на България в Европейския съюз води до извода, че те оказват цялостно негативно влияние върху производствения му потенциал. То се проявява както в общия спад на площта на плододаващите лозя, така и в наблюдаваните промени в производствената структура на подотрасъла.

2. Възможностите за развитие на лозарството в отделните райони на страната на съвременния етап следва да се търсят в разширяващата се обществена подкрепа на подотрасъла и конкретните механизми на аграрната политика в контекста на членството на България в Европейския съюз. Регионалната структура на българското лозарство ще продължи да се изменя в бъдеще под влиянието основно на пазарните фактори.

3. Предвид повишаването на конкурентоспособността на производителите усилията на ангажираните в сектора следва да се насочат към приспособяване на производството към пазарното търсене и цялостната вътрешна и външна пазарна конюнктура.

REFERENCES

- Angelova, V.*, 1999. Agrarna i ekonomika. Sofia, Universitetsko izdatelstvo „Stopanstvo”, UNSS, s. 52-54.
- Balgarska Ampelografia, 1990. Obshta ampelografia, v. 1., Sofia, Izdatelstvo na Balgarska akademija na naukite, 296 s.
- Ministry of agriculture and food, section „Agrostatistics”,
<http://www.mzh.government.bg>, Surveys on grape and wine production in Bulgaria 2000–2014.
- Ministry of agriculture and food, section „Agrostatistics”,
<http://www.mzh.government.bg>, Vineyard basic survey – Bulgaria 2010.
- Natsionalna programa za podpomaganie na lozaro-vinarskia sektor na Bulgaria za vinarskite 2014–2018, Izpalnitelna agentsia po lozata i vinoto, sektsia „Merki za podpomaganie”,
http://www.eavw.com/updocs/1413121387015620_NSP_BG_2014_2018.pdf
- Natsionalna strategija za razvitie na lozarstvoto i vinarstvoto v Republika Bulgaria 2005g.–2025g., Ministerski savet, Portal za obshtestveni konsultatsii, sektsia „Strategicheski dokumenti”,
<http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=354>
- Common classification of territorial units for statistics (NUTS), European Parliament
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/bg/displayFtu.html?ftuid=FTU_5.1.6.html
- Penkov, M.*, 2009. Mikrorayonirane na lozarstvoto v Bulgaria. Lozarski teroar. – Lozarstvo i vinarstvo, № 3, 23-25.
- Stoev, K. i dr.*, 1960. Rayonirane na lozarstvoto v Bulgaria. Sofia, Zemizdat, 168 s.